

Pokrajinski muzej Ptuj, Organizacijska enota Ormož
Rdeči križ Slovenije Območno združenje Ormož

***ZDRAVSTVENE RAZMERE NA ORMOŠKEM
OBMOČJU V DRUGI POLOVICI 20.
STOLETJA
(PO LETU 1960)***

MLADINSKI RAZISKOVALNI TABOR
28. JUNIJ – 2. JULIJ 2004

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

614.2(497.4 Ormož) (091)

PLEJNŠEK, Zdenka

Zdravstvene razmere na ormoškem območju v drugi polovici 20. stoletja (po letu 1960) : Mladinski raziskovalni tabor, 28. junij - 2. julij 2004 / [besedilo Zdenka Plejnšek ; fotografije Zdenka Plejnšek ... et al.]. - Ormož : Rdeči križ Slovenije, Območno združenje : Pokrajinski muzej Ptuj, Organizacijska enota Ormož, 2004

1. Gl. stv. nasl. 2. Mladinski raziskovalni tabor (2004 ; Ormož)

COBISS.SI-ID 53403137

Fotografija na naslovnici:

Zaposleni zdravstvenega doma v Ormožu z gosti ob odprtju starega dela leta 1963.

Sedijo v prvi vrsti: druga z leve dr. Pavla Kolarič, poleg nje dr. Franc Antolič, zraven zobozdravnik dr. Jovanovič, poleg njega dr. Jurij Čarf, sedi drugi z desne dr. Peter Gašparič, sedi tretji z desne dr. Emil Vengušt.

Hrani: Arhiv Zdravstvenega doma Ormož.

Pokrajinski muzej Ptuj, Organizacijska enota Ormož
Rdeči križ Slovenije Območno združenje Ormož

***ZDRAVSTVENE RAZMERE NA ORMOŠKEM
OBMOČJU V DRUGI POLOVICI 20.
STOLETJA
(PO LETU 1960)***

MLADINSKI RAZISKOVALNI TABOR
28. JUNIJ – 2. JULIJ 2004

Udeleženci:

Leon Antolič
David Bogadi
Katja Hebar
Matej Hebar
Tadej Ivanuša
Anja Kandrič
Annemarie Prapotnik
Matej Primožič

Mentorica:

Zdenka Plejnšek, Pokrajinski muzej Ptuj, OE Ormož

Za podporo, pomoč in sodelovanje pri izvedbi mladinskega raziskovalnega tabora Ormož 2004 se zahvaljujemo naslednjim ustanovam in posameznikom:

- MINISTRSTVU ZA ŠOLSTVO, ZNANOST IN ŠPORT, Urad RS za mladino na podlagi Javnega razpisa za sofinanciranje izvajalcev letnih mladinskih programov in projektov v letu 2004, objavljenega v Uradnem listu, RS št. 133/03;
- ORTRADE d. o. o. – podjetje za proizvodnjo, trgovino in storitve;
- ATINI d. o. o. – PE Velika Nedelja, veleprodaja sadja in zelenjave;
- PSIHIATRIČNI BOLNIŠNICI ORMOŽ (še posebej direktorici Majdi Keček),
- ZDRAVSTVENEMU DOMU ORMOŽ (še posebej gospe Miri Frangež in gospe Cilki Špindler),
- ZGODOVINSKEMU ARHIVU PTUJ (še posebej gospe Mariji Hernja Masten),
- gospe Maji Botolin Vaupotič,
- gospe Nadici Granduč,
- dr. Majdi Korpar, Maribor,
- gospe Mariji Caf, Ivanjkovci,
- gospe Anici Geč, Ormož,
- gospe Pavli Ivanuša, Ormož,
- gospe Mariji Lah, Ormož,
- gospe Marti Peršak, Ormož,
- gospe Angelci Potočnik, Ormož,
- gospodu Konradu Žuncu, Ormož.

VSEBINA:

1. UVOD	4
1. 1 Opredelitev raziskovalnega problema	4
1. 2 Opredelitev metod dela.....	4
2. VSEBINA	6
2. 1 PSIHIATRIČNA BOLNIŠNICA ORMOŽ	6
2. 1. 1 Psihiatrična bolnišnica Ormož danes	10
2. 2 ZDRAVSTVENE SLUŽBE V OBČINI ORMOŽ	11
2. 2. 1 Zdravstveni dom Ormož.....	16
2. 2. 1. 1 <i>Dr. Jurij Čarf</i>	18
2. 2. 2 Ormoška lekarna.....	19
2. 2. 2. 1 <i>Delo v lekarni</i>	20
2. 2. 3 Spomini nekdanjih zdravstvenih delavcev	22
2. 2. 3. 1 <i>Pogovor z Marijo Caf</i>	22
2. 2. 3. 2 <i>Pogovor z Marto Peršak</i>	26
2. 2. 3. 3 <i>Pogovor z Anico Geč</i>	28
2. 2. 3. 4 <i>Pogovor z Angelco Potočnik</i>	30
2. 2. 3. 5 <i>Pogovor z Marijo Lah</i>	31
2. 2. 3. 6 <i>Pogovor s Konradom Žuncem</i>	33
3. SKLEP	34
4. VIRI IN LITERATURA.....	37
<i>Pisni in ustni viri</i>	37
<i>Literatura</i>	38

1. UVOD

Mladinski raziskovalni tabor, ki je potekal od 28. junija do 2. julija 2004 v Ormožu, je predstavljal nadaljevanje lanskoletnega dela. Takrat smo se z udeleženci tabora ukvarjali s proučevanjem zdravstvenih razmer na ormoškem območju v 20. stoletju do leta 1960. Letos smo nadaljevali tam, kjer smo lani končali – z letom 1960.

1. 1 Opredelitev raziskovalnega problema

Osnovni cilj našega proučevanja je bil ugotoviti, kakšne so bile zdravstvene razmere na ormoškem območju v drugi polovici 20. stoletja – po letu 1960. Pri svojem raziskovanju smo poskušali dobiti odgovore na naslednja raziskovalna vprašanja:

- katere zdravstvene ustanove so delovale v tem času v Ormožu,
- kdo je skrbel za bolnike,
- kako je bilo poskrbljeno za zdravljenje različnih bolezni,
- kakšne pripomočke in zdravila so takrat uporabljali,
- koliko zdravnikov in ostalih zdravstvenih delavcev je takrat delovalo v Ormožu,
- ali so ljudje bolj zaupali zdravniku ali domačim zdravilom.

1. 2 Opredelitev metod dela

Naše delo je potekalo v glavnem na terenu, saj smo si ogledali različne zdravstvene ustanove, ki so delovale v Ormožu po letu 1960. Obiskali smo tudi nekatere zaposlene v omenjenih ustanovah in se pogovorili z nekaterimi že upokojenimi delavci Zdravstvenega doma Ormož. Odpravili smo se tudi v Zgodovinski arhiv Ptuj in tam pobrskali po nekaterih razpoložljivih virih.

Pri raziskovalnem delu smo torej uporabili različne metode dela, in sicer:

- metodo spraševanja (obiskali smo različne informatorje in se z njimi pogovarjali),
- delo na terenu (obiskali smo zdravstveni dom in bolnišnico v Ormožu),
- delo z viri (obiskali smo Zgodovinski arhiv Ptuj in pregledali nekaj gradiva o zdravstvu v Ormožu),
- delo z literaturo (pregledali smo literaturo o Psihiatrični bolnišnici Ormož),
- delo s fotoaparatom (potek dela raziskovalnega tabora smo natančno dokumentirali).

*Udeleženci zgodovinskega dela mladinskega raziskovalnega tabora v Ormožu.
Foto: Zdenka Plejnšek, 28. junij 2004.*

2. VSEBINA

V drugi polovici 20. stoletja so v Ormožu obstajale tri pomembne ustanove, ki so skrbele za zdravje prebivalcev. To so bile: ormoška bolnišnica, ormoški zdravstveni dom in ormoška lekarna.

2. 1 PSIHIATRIČNA BOLNIŠNICA ORMOŽ

Zgradba današnje Psihiatrične bolnišnice Ormož na Ptujski cesti 33 je bila zgrajena že leta 1898. Zgradil jo je nemški viteški red križnikov. Od ustanovitve do leta 1948 je služila potrebam splošne bolnišnice. Imela je kirurški, interni in ginekološki oddelek ter splošno ambulanto. Od leta 1948 je bila v njej bolnišnica za tuberkulozo in pljučne bolezni (TBC). Ker pa je v prvi polovici 60. let 20. stoletja prišlo do upada obolelih za jetiko, ta bolnišnica v Ormožu ni bila več potrebna.

Na pobudo Sekretariata za zdravstvo je bila ormoška TBC preusmerjena v psihiatrično bolnišnico. 1. oktobra 1966 je bil ustanovljen psihiatrični oddelek kot sestavni del ptujske bolnišnice z nalogo, da nudi psihiatrično oskrbo in zdravljenje prebivalstvu ožjega ormoškega in ptujskega področja, delu bistriškega in gornjeradgonskega območja, Ljutomera z okolico in Prekmurja. Psihiatrični oddelek je bil ustanovljen s 120 posteljami, leta 1969 se je razširil na 140, leta 1973 pa že na 160 postelj.¹

Ormoška psihiatrična bolnišnica je imela to srečo, ker je nastala iz bolnišnice (večina drugi psihiatričnih bolnišnic je namreč mesto našla v starih gradovih, zaporih ali jetnišnicah).

Ob pričetku delovanja psihiatričnega oddelka je bilo precej pozornosti posvečene delovnemu kadru, saj se je le-ta moral preusmeriti od dela s tuberkuloznimi bolniki na delo z duševnimi bolniki.

¹ Psihiatrična bolnišnica Ormož, v: Iz zgodovine za prihodnost, Razvoj psihiatrične nege v Sloveniji, Ljubljana, 1999, str. 164.

Ob ustanovitvi je imel psihiatrični oddelek 82 zaposlenih delavcev.²

Psihiatrični oddelek je bil organizacijsko sestavni del ptujske bolnišnice, deloval pa je dokaj samostojno. Imel je organizirano lastno kuhinjo, pralnico, laboratorij, lekarno, ekonomsko-tehnične službe in upravno-računovodsko službo. Ptujška bolnišnica pa je opravljala strokovni nadzor nad določenimi službami (laboratorij, lekarna). Iz ptujske bolnišnice so tedensko prihajali na oddelek internist, rtg tehnik in po potrebi tudi anesteziologi.³

Psihiatrični oddelek je bil funkcionalno razdeljen na več enot, in sicer:

- na diagnostični bolnišnični trakt (bil je v pritličju zgradbe, kjer so bili še: sprejemna pisarna, ambulanta, prostor za Rtg, laboratorij, sterilizacija, lekarna, prostor za socialno delavko, pisarna predstojnika oddelka in prostori za dežurnega zdravnika),
- na delovno terapijo,
- ekonomsko-tehnične službe.

Bolnišnični trakt je bil razdeljen na ženski in moški oddelek. Oba oddelka sta bila sestavljena iz sprejemnega in odprtega odseka. Na vsakem oddelku je bilo 60 postelj, čajna kuhinja, jedilnica, ambulanta in zdravniška soba.

Ženski oddelek je bil v pritličju zgradbe, moški pa v prvem nadstropju. V drugem nadstropju so bili prostori delovne terapije (delavnice za razna ročna dela). V kleti zgradbe je bila kuhinja, jedilnica za uslužbence, pralnica in garderoba za uslužbence. V upravni zgradbi pa so svoj prostor našle upravne in ekonomsko-tehnične službe.⁴

Oprema na oddelku je ustrezala bolnišničnemu tipu. Na oknih sprejemnih oddelkov so bili križi. Vzdušje v bolnišnici so izboljšali različni izdelki bolnikov, obešeni po stenah, ki so jih le-ti izdelali pod

² Pogovor z direktorico Psihiatrične bolnišnice Ormož, gospo Majdo Keček, 30. junij 2004.

³ Povzeto po: članek direktorice Psihiatrične bolnišnice Ormož, gospe Majde Keček, marec 2004.

⁴ Ibidem.

vodstvom svojih delovnih terapevtov. Organizirani so bili številni sprehodi v gozd, pikniki in izleti v bližnjo okolico.

Leta 1972 je bila na psihiatričnem oddelku v Ormožu uvedena terapevtska skupnost pri zdravljenju alkoholikov. Leta 1973 pa so se pričeli ustanavljati tudi prvi klubi zdravljenih alkoholikov.⁵

Iz zgodovine ormoške bolnišnice je pomembno poudariti dejstvo, da je leta 1979 prišlo do združitve ptujsko–ormoškega zdravstva v Zdravstveni center Ptuj–Ormož. Le-ta se je 26. novembra 1981 preimenoval v Zdravstveni center Ptuj–Ormož, TOZD Psihiatrični oddelek. 10. marca 1988 pa je dobil ime Zdravstveni center dr. Jožeta Potrča Ormož–Ptuj, TOZD Psihatrija Ormož. Začetek samostojnosti ormoške bolnišnice se je pričel 27. septembra 1990, ko je nastala Psihiatrična bolnišnica Ormož, ki se je 10. aprila 1996 organizirala v skladu z Zakonom o javnih zavodih v Javni zavod Psihiatrična bolnišnica Ormož.⁶

Polaganje temeljnega kamna prizidka k ormoški bolnišnici, 13. marec 1998.

Iz fototeke etnološkega oddelka PMP, OE Ormož.

Zaradi prostorske stiske je bil 13. marca 1998 položen temeljni kamen za gradnjo prizidka bolnišnice. Namen gradnje je bil dvigniti standard bolnikov. Gradnja je potekala postopoma. V letu 1999 sta bili končani stopnji I. A in I. B.⁷ V letu 2002 pa se je pričelo nadaljevanje II. A faze izgradnje in adaptacije Psihiatrične bolnišnice Ormož. V omenjenem letu so na podlagi javnega razpisa kot najugodnejšega ponudnika za izvedbo del izbrali IGD Holermus iz Ormoža. Namen

⁵ Ibidem.

⁶ Psihiatrična bolnišnica Ormož, v: Iz zgodovine za prihodnost, Razvoj psihiatrične nege v Sloveniji, Ljubljana, 1999, str. 167.

⁷ Ibidem, str. 174.

adaptacije pa je bil v posodobitvi nujno potrebnega sanitarno-higienskega standarda, pridobitvi in posodobitvi funkcionalnih prostorov, sanitarij, dvigala... V letu 2003 so že zaključili z adaptacijo bivšega diagnostičnega trakta, ženskega sprejemnega in odprtega oddelka, s preureditvijo moškega sprejemnega oddelka, z adaptacijo čajnih kuhinj, ureditvijo novega dvigala za prevoz hrane, dela centralne kuhinje in jedilnice na moškem oddelku. Veliko pridobitev je za bolnišnico predstavljala tudi ureditev nove fekalne kanalizacije in priključitev na čistilno napravo.⁸

Psihiatrično bolnišnico Ormož so od njene ustanovitve vodili naslednji strokovnjaki:

- dr. Zvone Lamovec, ki je bil prvi predstojnik psihiatričnega oddelka,
- dr. Milan Mozetich, ki je vlogo predstojnika prevzel leta 1970 in je na tem mestu ostal do leta 1971,
- 1. maja 1971 je postal predstojnik oddelka in direktor ormoške bolnišnice mag. Marjan Pregl, dr. med., specialist nevropsihiater⁹, ki je to vlogo opravljal do 19. aprila 2000,
- od 1. junija 2000 do 14. junija 2001 je opravljal vlogo v. d. direktorja dr. August Đarmati,
- od 1. junija 2000 do 14. junija 2001 je opravljal vlogo v. d. strokovnega direktorja Matej Kravos, dr. med., spec. psihiater,
- od 14. junija 2001 dalje opravlja vlogo direktorice zavoda Majda Keček, višja medicinska sestra in univ. dipl. org. dela,
- od 17. januarja 2002 opravlja vlogo strokovnega direktorja Matej Kravos, dr. med., spec. psihiater.¹⁰

Delo glavne sestre je med leti 1966 in 1975 opravljala višja medicinska sestra Teodora Čič. Od leta 1975 do 2000 je to delo opravljala sedanja direktorica bolnišnice Majda Keček, višja medicinska sestra in univ. dipl. org. dela.¹¹

⁸ Naša bolnišnica, Zbornik JZ Psihiatrične bolnišnice Ormož, Ormož, 2004. str. 1.

⁹ Nevropsihiater je zdravnik specialist za nevropsihiatrijo, ki je veda o živčnih, duševnih motnjah in boleznih ter o njihovem zdravljenju. (Slovar slovenskega knjižnega jezika v računalniški obliki.)

¹⁰ Naša bolnišnica, Zbornik JZ Psihiatrične bolnišnice Ormož, Ormož, 2003, str. 6.

¹¹ Pogovor z direktorico Psihiatrične bolnišnice Ormož, gospo Majdo Keček, 30. junij 2004.

2. 1. 1 Psihiatrična bolnišnica Ormož danes

Od leta 1996 je bolnišnica organizirana kot javni zavod. Je specialna, regijska bolnišnica, katere ustanovitelj je država. Njeno poslanstvo je v organizaciji hospitalnega¹², posthospitalnega, dispanzerskega in ambulantnega psihiatričnega zdravstvenega varstva. Pokriva območje okrog 220.000 prebivalcev iz območja SV Slovenije, in sicer iz: Murske Sobote, Lendave, Gornje Radgone, Ljutomera, ormoško-ptujskega območja in tudi od drugod. Najobsežnejša dejavnost bolnišnice je hospitalna dejavnost, saj sprejemajo bolnike z duševnimi motnjami. Za izvajanje te dejavnosti pa imajo na razpolago 160 postelj.¹³

Poleg hospitalnega psihiatričnega varstva opravlja bolnišnica tudi druge oblike zdravljenja, in sicer: ambulantno dejavnost, ki jo delijo na: "tekočo ambulanto" (diagnosticiranje in zdravljenje bolnikov, ki jim ni potrebna hospitalna dejavnost), "posthospitalno vodenje" bolnikov, ambulanto za bolezni odvisnosti, nevrološko ambulanto, psihološko ambulanto, EEG-ambulanto, laboratorijsko ambulantne storitve.

Bolnišnica ima danes 150 zaposlenih delavcev, in sicer: diplomirane medicinske sestre, višje medicinske sestre, zdravstvene tehnike, zdravnike specialiste (nevropsihiatra, psihiatre, nevrologa), psihologe, klinične psihologe¹⁴, diplomirane socialne delavce¹⁵, diplomirane delovne terapevte¹⁶ in ostale.¹⁷

¹² Hospitalen – bolnišničen. (Slovar slovenskega knjižnega jezika v računalniški obliki).

¹³ Naša bolnišnica, Zbornik JZ Psihiatrične bolnišnice Ormož, Ormož, 2003, str. 5.

¹⁴ Prva psihologinja se je v bolnišnici zaposlila leta 1971, ukvarjala se je s psihodiagnostiko in psihoterapijo alkoholikov. Zaposlitev psihologov je močno dvignila psihoterapevtsko delo v bolnišnici. Specialisti klinične psihologije so v veliko pomoč zdravnikom – specialistom psihiatrije in ostalim zdravnikom. (Povzeto po: članek direktorice Psihiatrične bolnišnice Ormož, gospe Majde Keček, marec 2004.)

¹⁵ Prva socialna delavka se je v bolnišnici zaposlila že leta 1966. Naloga socialnega delavca je v proučevanju problemov, ki so povezani z boleznijo, sodelovanje z bolnikovim okoljem in drugimi zdravstvenimi organizacijami, centri za socialno delo in v razvijanju različnih socialnih programov v zdravstveni instituciji. (Povzeto po: članek direktorice Psihiatrične bolnišnice Ormož, gospe Majde Keček, marec 2004.)

¹⁶ Prvo višjo delovno terapevtko so v ormoški bolnišnici dobili leta 1973. Leta 1984 so dobili nove prostore delovne terapije, okrepili pa so se tudi kadrovsko. Delovni terapevti so danes člani zdravstvenih timov. V bolnišnici imajo razvito okupacijsko (usmerjena je v zaposlitev

Bolnišnica v Ormožu ima danes ženski sprejemni odsek, ženski odprti odsek, moški sprejemni odsek, moški odprti odsek, geriatrični¹⁸ odsek in odsek za zdravljenje bolezni odvisnosti.¹⁹

Bolnišnica ima svoj hišni red, vsak oddelek pa ima svoj oddelčni red. Zjutraj je najprej seveda na vrsti vstajanje, sledi telovadba, zajtrk, različne dejavnosti, terapije, kosilo, popoldan so na vrsti različni krožki, večerja, osebna higiena, gledanje televizije in prosti čas. V bolnišnici se trudijo, da so bolniki čim več zaposleni in da imajo kaj početi.²⁰

Naj sklenemo z besedami direktorice JZ Psihiatrične bolnišnice Ormož: *"Največ mi pomeni dejstvo, da smo z gradnjo prizidka in adaptacijo zgradbe izboljšali bivalni standard duševnih bolnikov in zaposlenim zagotovili boljše delovne pogoje. Vse omenjeno namreč vpliva na kvaliteto zdravljenja naših bolnikov."*²¹

2. 2 ZDRAVSTVENE SLUŽBE V OBČINI ORMOŽ

V zgodovinskem arhivu na Ptujju smo pregledali zapisnike skupnih sej obeh zborov Občinskega ljudskega odbora Ormož med leti 1961 in 1963. Ugotovili smo, da je bila zdravstvena služba v občini Ormož takrat organizirana v dveh temeljnih zavodih, in sicer:

- Zdravstveni dom Ormož (opravljal je zdravstveno dejavnost na enem delu občine, ki je pokrivala 16.990 prebivalcev),
- Zdravstvena postaja Središče ob Dravi (pokrivala je območje 2.423 prebivalcev).²²

bolnika) in rekreacijsko terapijo, ki je usmerjena k razvedrilu in krepitvi komunikacije. (Povzeto po: članek direktorice Psihiatrične bolnišnice Ormož, gospe Majde Keček, marec 2004.)

¹⁷ Pogovor z direktorico Psihiatrične bolnišnice Ormož, gospo Majdo Keček, 30. junij 2004.

¹⁸ Geriatrija – zdravljenje starostnih bolezni. (Slovar slovenskega knjižnega jezika v računalniški obliki.)

¹⁹ Pogovor z direktorico Psihiatrične bolnišnice Ormož, gospo Majdo Keček, 30. junij 2004.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Zapisnik XXIV. skupne seje obeh zborov Občinskega ljudskega odbora Ormož, z dne 23. decembra 1961.

Iz zapisnika je razvidno, da je upravni odbor Zdravstvenega doma Ormož v letu 1961 štel 7 članov (od teh je bil 1 zdravnik, 4 uslužbenci, 1 kmet in 1 zastopnik okrajnega zavoda za socialno varstvo). Omenjeni odbor je imel v letu 1961 6 sej, na katerih so obravnavali notranje organizacijske probleme.²³

Upravni odbor Zdravstvene postaje Središče ob Dravi je štel 5 članov, od katerih je bil 1 zdravnik, 1 babica, 2 uslužbenca in 1 kmet. Odbor je imel v letu 1961 3 seje, na katerih so razpravljali o stanovanju in nastavitvi stalnega zobozdravnika, o personalnih zadevah in drugih tekočih problemih.²⁴

Zdravstveni dom Ormož je imel v letu 1961 7 strokovnih enot:

- Splošna ambulanta Ormož,
- Splošna ambulanta Ivanjkovci,
- Splošna ambulanta Tomaž,
- Splošna ambulanta Miklavž,
- Diagnostični laboratorij (leta 1959 je bil sestavljen kot samostojna strokovna enota),
- Zobna ambulanta Ormož,
- Babiška služba.²⁵

Zdravstvena postaja Središče ob Dravi pa je imela v letu 1961 3 strokovne enote:

- Splošna ambulanta Središče,
- Zobna ambulanta Središče,
- Babiška služba.²⁶

Iz pregledanih zapisnikov je razvidno, da je bila kurativna mreža zdravstvene dejavnosti v občini Ormož dobro razvita. Problem pa je predstavljalo pomanjkanje prostorov in prevoznega sredstva. V ambulanti v Ormožu je bilo v letu 1960 opravljenih 19.378 storitev, v ambulanti v Ivanjkovcih 5.427, v ambulanti pri Tomažu 2.079 in v

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

ambulanti pri Miklavžu 2.831 storitev. V Zdravstveni postaji Središče je bilo leta 1960 opravljenih 6.294 pregledov.²⁷

V letu 1961 je bilo v ambulanti v Ormožu opravljenih 16.595 storitev, v ambulanti v Ivanjkovcih 4.594, v ambulanti pri Tomažu 1.972 in v ambulanti v Miklavžu 2.763 storitev. V zdravstveni postaji Središče je bilo tega leta opravljenih 8.423 pregledov.²⁸

V Zdravstveni postaji Središče so v letu 1961 nabavili novo opremo za zobno ambulanto v vrednosti 132.131 din, novi rentgen za 914.675 din in razne instrumente, sulux svetilko in destilacijski aparat za splošno ambulanto za 243.517 din. Adaptirali so prostore zdravstvene postaje in nabavili opremo za čakalnico, posvetovalnico in knjigovodstvo.²⁹

Zobozdravstvena služba je bila v občini organizirana v zobni ambulanti Ormož, (v letu 1960 so opravili 6.101 storitev, v letu 1961 pa 5.849 storitev) in v pomožni zobni ambulanti Središče (v letu 1960 so v njej opravili 895 storitev). Obe ambulanti sta bili primerno opremljeni.³⁰

Na območju občine Ormož je takrat delovalo 6 babic, ki so delovale v preventivni službi. Leta 1960 je bilo opravljenih 182, leta 1961 pa 136 porodov na domu. Cena babiške storitve za porod na domu pa je znašala 15.000 din.³¹

V Zdravstvenem domu Ormož so v letu 1961 delovale naslednje preventivne službe:

- Protituberkulozni dispanzer,
- Otroški dispanzer,
- Dispanzer za žene,
- Higijenska postaja,
- Šolski dispanzer,

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

– Antivenerični dispanzer.³²

Iz zapisnika so razvidne tudi cene nekaterih zdravstvenih storitev za leto 1961, in sicer je bilo treba v Splošni ambulanti Ormož za sistemacijski pregled odšteti 2.500 din, za hišni obisk zdravnika 560 din in za kilometrino 68 din. Ordinacija je stala 400 din v vseh splošnih ambulantah (Ormož, Miklavž, Tomaž in Ivanjkovci). Za pregled pri otroškem dispanzerju je bilo treba plačati 410 din, za ginekološki pregled pri dispanzerju za žene 420 din, za kontracepcijo 880 din in za patronažni obisk 750 din. Za kloriranje pitne vode na higienski postaji so morali uporabniki odšteti 700 din, za dezinfekcijo pri nalezljivih boleznih 2.000 din in za cepljenje otrok 350 din. Pregled v šolski ambulanti je stal 250 din, sistemacijski pregled dijaka pa 150 din. Pregled pri antiveneričnem dispanzerju je stal 650 din.³³

V Zdravstveni postaji Središče so bile cene zdravstvenih storitev od 1. aprila 1961 naslednje: za ambulantni pregled je bilo treba odšteti 400 din, prav tako za rentgenski pregled, obsevanje je stalo 200 din, obisk zdravnika na domu podnevi 600 din in ponoči 700 din, za zdravniško spričevalo je bilo treba odšteti 300 din, za zdravniško spričevalo za pretep pa 600 din, storitve ob porodu so stale 10.000 din.³⁴

Iz že omenjenega zapisnika se je razvidno, da so bili na seji, ki je potekala 23. decembra 1961, v svet za zdravstvo in socialno varstvo izvoljeni naslednji člani:

- Celestin Sedmak (upravnik bolnice za TBC),
- Martin Toplak (šef železniške postaje),
- Franc Klobučar (kmet iz Središča),
- Peter Megla (kmet iz Tomaža),
- dr. Emil Vengušt (zdravnik iz Ormoža),
- dr. Anton Trop (zdravnik iz Središča),
- Teodora Mikl (medicinska sestra),
- Ivan Kandrič (predsednik KO Velika Nedelja).³⁵

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

Že omenjeni svet za zdravstvo in socialno skrbstvo, katerega predsednik je bil Celestin Sedmak, je imel v letu 1962 8 sej.³⁶

Iz zapisnika seje je razvidno, da je bilo na dan 20. decembra 1962 v Zdravstvenem domu Ormož zaposlenih 39 oseb, od katerih je bilo 5 zdravnikov. Zobozdravstvena služba je bila v občini zelo slabo organizirana, saj je na celotnem območju občine deloval samo 1 zobozdravnik, ki je ordiniral v Ormožu in Središču. Babice so na celotnem območju občine opravile 4.650 storitev v 11 mesecih. V letu 1962 je obstajalo 16 strokovnih enot za opravljanje preventivne in kurativne zdravstvene službe, in sicer:

- Splošna ambulanta Ormož,
- Splošna ambulanta Središče,
- Splošna ambulanta Kog,
- Splošna ambulanta Miklavž,
- Splošna ambulanta Ivanjkovci,
- Splošna ambulanta Tomaž,
- Diagnostični laboratorij,
- Zobna ambulanta Ormož,
- Zobna ambulanta Središče,
- Babiška služba,
- Protituberkulozni dispanzer,
- Dispanzer za otroke,
- Dispanzer za žene,
- Šolski dispanzer,
- Antivenerični dispanzer,
- Higijenska postaja.³⁷

V letu 1962 so bili izdelani načrti za izgradnjo novega zdravstvenega doma v Ormožu. V mesecu juniju 1961 je bilo namreč sklenjeno, da se bo zgradila paviljonska zgradba na vrtu zdravstvenega doma. V omenjeni zgradbi naj bi bile splošne ambulante, prostor za manjše kirurške posege in ostali potrebni prostori. Ta gradnja naj bi stala

³⁶ Zapisnik XXXVII. skupne seje obeh zborov Občinskega ljudskega odbora Ormož, dne 28. februarja 1963.

³⁷ Ibidem.

okrog 17.000.000 din. Iz zapisnika je bilo razvidno, da so se dela že pričela, gradnja pa naj bi bila končana do jeseni leta 1963.³⁸

2. 2. 1 Zdravstveni dom Ormož

Zdravstvene potrebe so v Ormožu že vrsto let narekovale gradnjo novega zdravstvenega poslopja. Dotedanji prostori so bili namreč pretesni. Zato so spomladi 1963 izkopali temelje za nov zdravstveni paviljon. Gradbena dela je izvajalo gradbeno podjetje "Ograd" iz Ormoža. Sredi oktobra 1963 so bila dela v večji meri že končana. Potrebno je bilo počakati samo še na dostavo kotla za centralno kurjavo. V novozgrajenem zdravstvenem paviljonu so bile predvidene tri ordinacije, previjalnica, prostor za fizioterapijo, laboratorij, čakalnica in garaža. En prostor v njem je bil določen tudi za operacijske posege, poseben kotiček pa je bil namenjen medicinskemu arhivu. Sam objekt pa je stal okrog 23 milijonov din. Paviljon je bil moderno zgrajen in je zadoščal zdravstvenih potrebam v občini Ormož. Zgrajen je bil tako, da so bili vsi prostori v njem medsebojno povezani s prehodi, celotna zgradba pa s hodnikom. Zgradba je imela dva vhoda (na desni in levi strani), ki sta bila medsebojno povezana.³⁹

*Odprtje starega dela Zdravstvenega doma Ormož, november 1963.
Hrani: Marta Peršak, Ormož.*

Zdravstveni paviljon ali stari del zdravstvenega doma Ormož – tam, kjer so danes splošne ambulate, je bil slovesno odprt konec novembra 1963. Pred nastankom te paviljonske zgradbe se je zdravstvena oskrba odvijala v sosednji zgradbi, v kateri so danes

³⁸ Ibidem.

³⁹ D. R. : V Ormožu nov zdravstveni paviljon, v: Tednik, 18. oktober 1963, str. 1.

zobozdravstvene službe. Tam so bili: splošna ambulanta, zobozdravnik, laboratorij, dispanzer za otroke, šolsko mladino in ženske, babice so imele tam svoj sedež,...

Zaradi prostorske stiske so konec 70. let 20. stoletja pričeli graditi novi del, katerega odprtje je potekalo 27. aprila 1980. Iz gradbene zgodovine moramo povedati, da je leta 1988 potekala obnova prostorov za rentgen, junija 2003 pa je potekalo odprtje novih prostorov urgence in uprave. Ob tej priložnosti je akademski slikar Zlatko Gnezda izdelal tudi logotip Zdravstvenega doma Ormož.⁴⁰

Zdravstveni dom Ormož je najprej vodil dr. Jurij Čarf, danes pa ga vodi dr. Vesna Mele.

V Zdravstvenem domu Ormož je danes zaposlenih 80 delavcev. Pokrivajo celotno območje občine Ormož. Imajo še svojo zdravstveno enoto v Središču ob Dravi, kjer je polno zaposlen zdravnik z medicinsko sestro in zobozdravnik s sestro. K Svetemu Tomažu pa se zdravnik s sestro vozi dvakrat tedensko.⁴¹

*Logotip Zdravstvenega doma Ormož, izdelan leta 2003.
Hrani: Arhiv Zdravstvenega doma Ormož.*

⁴⁰ Pogovor z glavno sestro Zdravstvenega doma Ormož, gospo Miro Frangež, 6. julij 2004.

⁴¹ Ibidem.

2. 2. 1. 1 Dr. Jurij Čarf⁴²

Ker smo se pri svojem raziskovalnem delu velikokrat srečali z imenom dr. Jurija Čarfa, se nam zdi primerno, da ga malo natančneje predstavimo.

Dr. Jurij Čarf se je rodil 12. junija 1899 v Velikovcu na Avstrijskem Koroškem v zavedni slovenski družini. Šolo je najprej obiskoval v Velikovcu, nato je hodil v gimnazijo v Celovec, kjer je po prvi svetovni vojni maturiral. Medicino je študiral v Gradcu, vendar kot zaveden Slovenec v Avstriji ni dobil dela. Zato je po plebiscitu leta 1920 pobegnil v Zagreb. Tam je moral, kljub že opravljenim izpitom iz Gradca, še enkrat opravljati nekatere izpite. Služboval je najprej v Ljubljani, nato je bil nekaj časa tudi na Golniku, ker je zbolel za tuberkulozo. Leta 1930 je prišel v Ormož in tukaj deloval kot splošni zdravnik do druge svetovne vojne. Leta 1927 se mu je rodil sin, leta 1938 pa še hčerka. Leta 1938 je imel težko prometno nesrečo z avtomobilom v Pušencih, saj ga je na železniških tirih povozil vlak. Avto je bil popolnoma uničen, on pa jo je dobro odnesel z nekaj manjšimi praskami.

V času druge svetovne vojne je bil vpoklican v jugoslovansko vojsko. Med vojno je bil tudi v taborišču v Nemčiji kot vojni ujetnik. Po vrnitvi iz taborišča v Ormož so ga Nemci želeli poslati na rusko fronto, vendar je bil kasneje razglašen za nesposobnega za vojno in poslan na opravljanje dela v neko avstrijsko bolnišnico. Sin dr. Čarfa je leta 1944 šel v partizane in februarja 1945 padel kot 17-letnik na Koroškem.

*Dr. Jurij Čarf, fotografija iz okoli leta 1960.
Hrani: Dr. Majda Korpar, Maribor.*

⁴² Pogovor z dr. Majdo Korpar, hčerko dr. Jurija Čarfa, 30. junij 2004.

Dr. Jurij Čarf se je leta 1945 s hčerko vrnil v Ormož. Tukaj je bil najprej zadolžen za organizacijo bolniške službe, zaradi svojega znanja o tuberkulozi pa je nekaj časa delal tudi v bolnišnici za TBC v Ormožu. Ker pa je nehote okužil svojo hčerko s tuberkulozo, so ga službe v bolnišnici razrešili in je bil potem zadolžen za zdravstveno službo in zdravstveni dom v Ormožu.

Starejši ljudje se ga še danes radi spominjajo. Bil je lik pravega ljudskega zdravnika. Do bolnikov je najprej hodil peš, kasneje s kolesom, z vozom in na koncu z avtomobilom. Poznal je vse ljudi in njihove težave. Ko so ga poklicali k bolniku, ga ni oviralo slabo vreme ali oddaljenost. Velikokrat je zdravil številne bolnike tudi zastonj. Za svoje bolnike je skrbel z vso predanostjo in vestnostjo. Zato je bil med ljudmi tudi tako priljubljen. Bil je pravi družinski zdravnik, ki je zdravil različne generacije bolnikov – od otrok, do mladine in starejših.

Leta 1980 ga je prvič zadela kap. Po drugi kapi je prenehal delati in tako je zaključil svojo 50-letno delovno prakso zdravnika v Ormožu. Svoja zadnja leta je preživel z drugo ženo Ivico in od vsega najbolj pogrešal svoje paciente.

Umrli je 13. julija 1990 v Ormožu. Pokopali pa so ga 15. julija 1990 na ormoškem pokopališču.

2. 2. 2 Ormoška lekarna

Tudi po letu 1960 so bili prostori nekdanje lekarne v Ormožu v hiši, ki jo je leta 1923 zgradil magister farmacije Gustav Trautvetter. Ormoška lekarna je v teh prostorih na današnji Skolibrovi ulici 19 delovala do leta 1996, ko se je preselila na Ptujsko cesto, kjer ima danes svoje prostore.

Iz zapisnika skupne seje obeh zborov Občinskega ljudskega odbora Ormož je razvidno, da je upravni odbor mestne lekarne v Ormožu štel 7 članov (3 uslužbenice, 2 kmeta, 1 zdravnika in 1 diplomirano

farmaceutko). Omenjeni odbor je imel v letu 1961 7 sej, na katerih so obravnavali finančna, personalna in strokovna vprašanja.⁴³

2. 2. 2. 1 Delo v lekarni⁴⁴

Pogovarjali smo se z nekdanjo diplomirano farmacevtko in dolgoletno voditeljico ormoške lekarne, gospo Pavlo Ivanuša. Povedala nam je, da se je za ta poklic odločila, ker je njena babica zbiralala številna zelišča, tako se je potem tudi ona pričela ukvarjati z omenjenim opravilom. Tako je že kot majhna deklica pobirala in sušila različne zdravilne rastline.

Delo v lekarni jo je privlačilo že od mladih let, saj je nekoč iz lekarn zelo lepo dišalo in ta vonj jo je zelo pritegnil. Svoj poklic je opravljala 36 let z neizmerno ljubeznijo.

Povedala nam je, da se je za svoj poklic, po končani gimnaziji na Ptuj, 5 let šolala v Zagrebu. Leta 1961 pa je pričela z delom v ormoški lekarni. Ker je leta 1965 umrla takratna voditeljica lekarne, gospa Jelica Veselič, je naša sogovornica prevzela vodstvo lekarne in jo je vodila do svoje upokojitve leta 1998.

Stavba ormoške lekarne konec 50. let 20. stoletja.

Hrani: Anica Vaupotič, Ormož.

⁴³ Zapisnik XXIV. skupne seje obeh zborov Občinskega ljudskega odbora Ormož, z dne 23. decembra 1961.

⁴⁴ Pogovor z nekdanjo diplomirano farmacevtko, gospo Pavlo Ivanuša, 29. junij 2004.

Gospa Pavla Ivanuša nam je povedala številne zanimive stvari iz svojega delovnega vsakdana. Med drugim tudi to, da so v lekarni že takrat imeli tri vrste kemikalij, shranjenih v različnih posodah in opremljenih z različnimi napisi:

- črni napis na beli podlagi je pomenil, da snov ni nevarna;
- rdeči napis na beli podlagi je pomenil, da je snov že nevarna;
- beli napis na črni podlagi pa je pomenil, da so v posodi najhujše strupene snovi.

Posoda, ki so jo nekoč uporabljali v ormoški lekarni.

Hrani: Pavla Ivanuša, Ormož.

Foto: Leon Antolič, 29. junij 2004.

Izvedeli smo tudi, da je bilo delo v lekarni zelo naporno, saj sta bila takrat v povprečju zaposlena le 2 delavca. Imeli so tudi dežurno službo na domu. Razmere niso bile ugodne, saj ni bilo vodovoda. Lekarna je bila odprta 2x na dan – dopoldan, okrog 13.00 ure so lekarno zaprli in jo ponovno odprli ob 16.00 uri.

Izvedeli smo, da so se ljudje po navadi najprej posluževali domačih zdravil, saj le-teh ni bilo treba plačati (najpogosteje so uporabljali žganje). Šele ko omenjena zdravila niso pomagala, so prišli v lekarno. Tam so jim svetovali in tudi posredovali zdravila brez zdravniškega recepta. Seveda je bilo na začetku treba vsa zdravila plačati. Večino zdravil so izdelovali kar v lekarni, zato je iz nje tudi tako lepo dišalo. Različne tablete – tudi aspirin – so dobivali že narejene. Sami pa so izdelovali:

- razna mazila (zdravnik je na recept zapisal, katera zelišča naj vsebuje mazilo, v lekarni pa so ga po teh zeliščih tudi izdelali),
- sirupe (nabirali so na primer trpotec in druge zdravilne rastline ter iz njih skuhali sirup),
- praške,

- kapsule (ovoje za kapsule so dobili že izdelane, vanje so samo vsuli različne praške),
- svečke (izdelovali so jih iz kakava, v katerega so mešali različne praške, na primer proti vročini, nato pa s posebnim strojčkom formirali obliko svečke in jo zavili)...

Večino zdravil so v lekarni izdelovali sproti in jih ni bilo na zalogi. To je včasih predstavljalo kar velik problem. Zlasti pozimi, ko je razsajala gripa, so komaj utegnili sproti izdelovati kapsule in zdravila, saj je bilo povpraševanje zelo veliko.

V lekarni so imeli tudi zdravila za živino.

Seveda so nas zanimale tudi kakšne zanimive zgodbe iz delovnega vsakdana ormoške lekarne. Tako smo na primer izvedeli, da nekateri bolniki niso vedeli, da morajo svečke vstavljati v črevo, in so jih jedli. Nekoč se je tudi zgodilo, da je zdravnik predpisal tablete "Ferguson", kar je znamka traktorja.

2. 2. 3 Spomini nekdanjih zdravstvenih delavcev

V času mladinskega raziskovalnega tabora smo obiskali nekatere sedanje in že upokojene delavke in delavce v zdravstvu. Z njimi smo se pogovorili o njihovih spominih in izkušnjah ter poskušali izvedeti kakšne zanimive zgodbe iz njihovega delovnega vsakdana.

2. 2. 3. 1 Pogovor z Marijo Caf⁴⁵

Pogovarjali smo se z gospo Marijo Caf, ki je bila po poklicu medicinska sestra-babica. Povedala nam je, da se je za ta poklic v prvi vrsti odločila zato, ker je imela rada ljudi, še zlasti novorojenčke. Poleg tega jo je za delo v zdravstvu navdušil že dedek, ki se je ukvarjal z nabiranjem zdravilnih rastlin. Gospa Marija mu je že kot

⁴⁵ Pogovor z nekdanjo medicinsko sestro-babico gospo Marijo Caf iz Ivanjkovcev, 29. junij 2004.

majhna deklica pri tem pomagala in tako sta skupaj pripravljala različna zdravilna zelišča, ki so jih potem ljudje prihajali iskat za različne zdravstvene težave.

Pogovor z nekdanjo medicinsko sestro-babico gospo Marijo Caf iz Ivanjkovcev.

Foto: Zdenka Plejnšek, 29. junij 2004.

Za svoj poklic se je šolala v Ljubljani, kjer je 3 leta obiskovala babiško šolo. Po njenem zaključku je še 1 leto obiskovala poseben tečaj v Ljubljani. Svoje prvo službeno mesto je nastopila leta 1962 v ambulanti pri Tomažu, kjer je ostala do leta 1965. Potem je delala v Ivanjkovcih do leta 1996.

Zdravstvene razmere v času njenega nastopa dela niso bile ravno rožnate. Ljudje, zlasti na podeželju, niso imeli prave higijene, zdravstveno so bili zavarovani samo tisti, ki so hodili v službo, ni bilo vodovodov, marsikje tudi ne elektrike. Ženske tudi niso imele plenice za dojenčke in so si jih morale izdelovati same iz rjuh, ki so jih raztrgale.

Kot smo že omenili, je gospa Marija začela svoj prvi delovni dan na območju Tomaža. Povedala nam je, da je bil ta dan zelo zanimiv. Neka babica, ki je že delovala pri Tomažu ji je razkazala njeno področje. Ustavili sta se pri skoraj vsaki hiši, tam so jima ponudili hrano in pijačo. Kasneje je gospa Marija raje hodila sama po terenu – zmenila se je s poštarji, da so ji pokazali, kje je katera nosečnica ali otrok, in potem se je odpravila k tisti hiši.

Njena naloga je bila v pripravi nosečnice na porod (pomagala ji je s kakšnimi nasveti, napotila jo je v posvetovalnico). Seveda pa je pomoč babice najbolj koristila pri samem porodu. Ženske so pred 30

leti večinoma rojevale doma, saj je obstajal strah pred bolnišnico, porod pa je v bolnišnici bilo treba tudi plačati.

Ko so se pri nosečnici pričeli popadki, je po navadi po babico prišel mož, sosed ali prijatelj nosečnice. Ko je prišla babica k njej, jo je najprej morala malo pripraviti na potek poroda, na sodelovanje in dihanje. Pri porodu je bila po navadi prisotna samo ona – očetje le v redkih primerih (tisti, ki so bili prvič pri porodu, so namreč pogosto omedleli in jih je morala še polivati z mrzlo vodo, da so prišli k zavesti). Ko se je otrok rodil, je seveda najprej prerezala popkovino, otroka očistila in umila ter ga povila. Če je bilo treba porodnico zaradi rezanja šivati, je morala poklicati zdravnika. Po porodu je ostala še kakšne 3 do 4 ure pri porodnici in potem odšla.

Gospa Marija Caf je na svet pomagala okrog 500 novorojenčkom. Ves čas svojega delovanja je morala biti v pripravljenosti na porod. Povedala nam je, da je večino porodov, pri katerih je bila prisotna, potekalo ponoči. Včasih je vse skupaj trajalo tudi od 5 do 7 ur ali še več. Glede starosti nosečnic pa nam je povedala, da so do 70. let 20. stoletja rojevale ženske med 20. in 40. letom starosti. Med leti 1970 in 1980 pa so rojevala vedno mlajša dekleta.

Pri samem porodu ji ni umrla nobena ženska. Je pa ena ženska umrla kasneje zaradi zastrupitve. Pri porodu ji prav tako ni umrl noben novorojenček. So pa novorojeni otroci pogosto zbolevali za poporodno zlatenico (rumenkastim obarvanjem kože, sluznic in beločnic zlasti zaradi povečanja žolčnih barvil v krvi), veliko pa je bilo tudi prehladov.

Gospa Marija Caf je na svet pomagala tudi dvojčkom. Ta dogodek nam je opisala z naslednjimi besedami: *"Neke zimske noči so me poklicali k nezakonski materi, ki je rojevala. Pridem v hišo in vidim v sosednji sobi mrliški oder, na katerem je ležal umrli dedek porodnice. Bilo me je strah mrliča, a kaj sem hotela? Morala sem pomagati mladi mamici. Najprej se je rodila deklica. Malo sem potipala in rekla porodničini babici, ki mi je pomagala, da bo še eden. Ta pa mi je odgovorila: 'Ja, kaj bomo pa z dvema?' Tako sta se rodila dvojčka v hiši, v kateri so istočasno imeli rojstvo in smrt."*

Seveda so nas zanimale še kakšne druge zanimive zgodbe iz dela nekdanje babice. Povedala nam, da so pri Tomažu v času njenega nastopa dela še vedno trdno povijali novorojenčke s povoji. Povili so ga kot štručko, ki ni mogla brcati in se premikati, ampak samo mirno ležati po več ur. Menda so to delali zato, da bi bilo otrokom toplo in da bi imeli ravne noge. Tako poviti otroci pa so pogosto dobili izpuščaje in rdečo kožo.

Povedala pa nam je še eno zanimivo zgodbo, ki jo je doživela še kot babica pri Tomažu. Pripovedovala nam je tako: *"Bilo je ravno pred božičem, zapadlo je veliko snega in prišel je po mene neki moški, da naj grem z njim k nosečnici, ki bo vsak čas rodila. Hodila sem za moškim, ki je delal zelo velike korake, tako da sem ga v snegu komaj dohajala – pa še sama sem bila v 7. mesecu nosečnosti. Prišla sva do neke hiše, pri kateri je moški nenadoma izginil. Šla sem v hišo do porodnice, se z njo malo pogovorila in čez nekaj časa je rodila. Uredila sem otroka in žensko, njenega moža pa ni bilo nikjer. Ženska mi je rekla, da se verjetno potika kje naokrog. Povedala mi je, da je po mene prišel sosed, za moža pa ne ve, kje je. Jaz nisem sama znala domov, zato sem počakala do jutra, ko sem se peš odpravila proti Tomažu. Na poti mi je ustavil moški s kočijo in me odpeljal domov. Čez nekaj časa me je doma obiskala policija. Tega sem se seveda zelo ustrašila. Policaj me je vprašal, ali sem bila sinoči pri tisti porodnici in če je bil njej mož doma. Njenega moža nisem videla, kar sem tudi povedala policiji. Kasneje sem izvedela, da je mož ženske, kateri sem pomagala roditi otroka, tisto noč ubil svojega očeta."*

Gospa Marija Caf je opravljala delo babice do leta 1968. Od takrat dalje je bila vloga babice združena z delom patronažne sestre, ki ga je opravljala. Patronažne sestre pa niso skrbele samo za nosečnice in novorojenčke, pač pa tudi za ostale bolnike na terenu, ki so jih obiskovale.

Gospa Marija je svoje delo medicinske sestre-babice opravljala 35 let z veliko ljubeznijo in veseljem, saj je rada delala z ljudmi. Za konec pa nam je povedala še del babiške himne, ki se začne tako:

*"Dolge ure v tihi noči
kakor lučke bdimo me,
čuvvarice smo življenja vsake naše matere ..."*

2. 2. 3. 2 Pogovor z Marto Peršak⁴⁶

Pogovarjali smo se tudi z gospo Marto Peršak, ki je bila po poklicu prav tako medicinska sestra-babica. Rodila se je v družini, v kateri je bilo 10 otrok. Ker je imela otroke rada, se je odločila za ta poklic. Zanj se je šolala 2 leti (1959–1961) v babiški šoli v Ljubljani.

Po končanem šolanju se je leta 1961 zaposlila na svojem prvem službenem mestu v Ivanjkevcih. To je bilo 15. julija 1961. Spominja se tudi svojega prvega delovnega dneva. Ker ni imela prevoza, jo je iz Brebrovnika, kjer je stanovala, peljal fant na kolesu. Ker so bile ceste zelo slabe, sta tudi večkrat padla. Potem je dobila torbo in "službeno" kolo, s katerim se je vsak dan vozila po terenu. Ko je nastopila delo, je bila mlada, neizkušena in slabotna. Zato ji je bilo v začetku težko delati na terenu.

Gospa Marta Peršak je delala 10 let na terenu (do leta 1971), potem je do leta 1979 delala v zdravstvenem domu v Ormožu in potem 17 let v ambulantni tovarni sladkorja v Ormožu.

Prvi porod, pri katerem je bila prisotna, je potekal 8. avgusta 1961. Na svet pa je pomagala okrog 400 novorojenčkom. Le-ti so se velikokrat rodili ponoči. Ker so bile razmere na domovih nosečnic zelo različne – pogosto tudi neurejene – je takrat, ko je prišla pomagat pri porodu, morala postoriti še kaj pri hiši (pogosto je očistila in spekla kuro ali pogačo).

Pri porodu ji ni umrl noben novorojenček, 2 pa sta se ji rodila mrtva. Od teh je eden razpadel v materinem telesu, tako da se mu je glavica že zdrobila.

⁴⁶ Pogovor z nekdanjo medicinsko sestro-babico gospo Marto Peršak iz Ormoža, 30. junij 2004.

Povedala nam je, da so se mladim mamiciam že takrat razdeljevali porodni paketi, v katerih so bili vložki, traki in povoji. V svoji torbi je nosila stetoskop, s katerim je poslušala bitje otrokovega srca, s seboj je imela še pripomoček za preverjanje zlatenice pri otroku ter razne pincete in škarje.

Iz svojega delovnega vsakdana na terenu nam je zaupala tudi kakšno zanimivo zgodbo. Tako nam je pripovedovala: *"Nekoč sem na Kajžarju pomagala na svet dvojčkoma. Ko sem povedala očetu, da se bosta rodila dva otroka, je le-ta začel jokati, češ kako bo preživel toliko otrok. Otroka sta se rodila slabotna in nista niti zajokala. Zato so ju nesli k zdravniku, na poti pa sta pričela jokati."*

Gospa Marta nam je še naprej pripovedovala o svojih doživetjih: *"Nekoč sem pomagala pri porodu in ves čas, ko se je otrok rojeval, je njegov oče sedel pred vrati s sekiro v rokah, češ saj otrok ni njegov in ga bo ubil. Rodila se je punčka, ki sem ji dala ime Marta – po sebi in po svetem pismu, saj je ime Marta pomenilo, da bo dobra gospodinja. Oče se je potem vendarle potolažil, saj mu je žena prisegla, da je punčka njegova."*

Včasih se ji je zgodilo tudi kaj neprijetnega. Tako je na primer nekoč pomagala pri porodu ženski, ki so jo kasneje odpeljali v ptujsko bolnišnico. Čez nekaj dni pa so poklicali gospo Peršakovo, češ naj si pride po otroka, ker ga je mati zapustila in odšla. Gospa Marta je šla po otroka in ga odnesla k njegovi babici. Otrokova mama se je kasneje sicer vrnila k otroku, neprijetna izkušnja pa je ostala.

Cepljenje proti črnim kozam v dvorani Doma kulture v Ormožu okrog leta 1970. Na fotografiji: prvi z leve dr. Franc Antolič, poleg njega Milica Bombek in Marta Peršak. Hrani: Marta Peršak, Ormož.

Omenili smo že, da je gospa Marta Peršak delala 10 let na terenu. Potem je bila zaposlena v zdravstvenem domu, kjer je med drugim sodelovala pri množičnem cepljenju proti črnim kozam.

Gospa Marta Peršak se spominja tudi zdravnikov, s katerimi je nekoč delala. To so bili: dr. Jurij Čarf, dr. Franc Antolič, dr. Pavla Kolarič Hojnik, dr. Peter Gašparič (z njim je delala dolga leta v Tovarni sladkorja Ormož) in dr. Boris Vouk.

Kljub upokojitvi je še danes aktivna, saj sodeluje pri merjenju krvnega tlaka enkrat tedensko v prostorih Območnega združenja Rdečega križa Ormož, je predsednica društva za osteoporozo⁴⁷, sodeluje pa tudi pri SOS telefonu.

2. 2. 3. 3 Pogovor z Anico Geč⁴⁸

Za pogovor smo poprosili tudi gospo Anico Geč, ki je vrsto let opravljala poklic višje medicinske sestre. Povedala nam je, da je mogoče na njeno odločitev za ta poklic vplivala bolezen njene mame, saj je zaradi tega veliko časa preživela po bolnišnicah in pri zdravnikih. Drugače pa si je v prvi vrsti želela postati kemik, vendar je prišlo drugače.

Po končani gimnaziji na Ptujju se je vpisala na višjo šolo za zdravstvene delavce v Ljubljani in tam študirala 3 leta.

Po končanem šolanju se je leta 1967 zaposlila v zdravstvenem domu v Ormožu, kjer je delala do upokojitve leta 2003. Na delovnem mestu je tako preživela celih 36 let, od tega je 12 let delala na terenu. Kasneje je 20 let delala z dr. Borisom Voukom na otroškem oddelku.

Spominja se, da je s svojim delom začela meseca decembra. Takrat je najprej sodelovala pri cepljenju proti gripi, ki je takrat potekalo drugače kot danes. Cepivo so namreč vbrizgali skozi nos. Cepili so se

⁴⁷ Osteoporozo je zmanjšanje trdnosti kosti zaradi pomanjkanja anorganskih snovi, krhkost kosti. (Slovar slovenskega knjižnega jezika v računalniški obliki.)

⁴⁸ Pogovor z nekdanjo višjo medicinsko sestro gospo Anico Geč iz Ormoža, 1. julij 2004.

predvsem posamezniki, ki so veliko delali z ljudmi in so bili zato še posebej izpostavljeni (na primer učitelji, uradniki,...).

Ko je delala na terenu, je večinoma hodila peš ali s kolesom, le redko jo je kdo peljal. Za delo na terenu je potrebovala torbo, v kateri je imela nekatera zdravila, aparat za merjenje krvnega tlaka, injekcije, povoje, opore,...).

Gospa Anica Geč nam je povedala, da je bilo nekoč delo sestre obsežnejše zaradi pomanjkanja zdravnikov. Sestra je bila vedno del ekipe, tima. Takrat je bilo manj zdravnikov, manj medicinskih sester, na terenu pa so bile zaposlene babice, ki so do leta 1968 skrbele samo za mamice in dojenčke, po omenjenem letu pa so pričele delovati kot patronažne sestre, ki so skrbele za vse bolnike (od novorojenčkov do starejših bolnikov).

Gospa Anica se je spomnila, da so ljudje zdravnika obiskovali veliko redkeje kot danes. Marsikatero bolezen so pozdravili sami s pomočjo zdravilnih zelišč. Če pa jim le-ta niso pomagala, so obiskali zdravnika. Uporabljali so različna zdravilna zelišča, najpogosteje kamilice in žajbelj.

Od starejših zdravstvenih pripomočkov, ki so jih uporabljali, se spominja brizg, ki so jih sami prekuhávali in tako dosegli sterilnost. Spominja pa se tudi posebnih črpalk za cepljenje proti gripi.

Naj sklenemo z besedami gospe Anice Geč: "*V našem poklicu je bilo najlepše in najhujše to, da smo reševali življenja. Spomnim se, da so nam nekoč pripeljali fantka, ki je padel v mlako in se skoraj utopil. Na srečo smo ga uspešno oživljali tako, da je dalje živel. Takšen uspeh ti je dal voljo do nadaljnjega dela. Vendar vedno ni bilo tako, včasih so bili tudi primeri, ki se niso končali srečno.*"

2. 2. 3. 4 Pogovor z Angelco Potočnik⁴⁹

Obiskali smo tudi upokojeno medicinsko sestro, gospo Angelco Potočnik. Povedala nam je, da je najprej želela postati vzgojiteljica. Vendar je naneslo tako, da je postala medicinska sestra, in nikoli ji ni bilo žal. Za svoj poklic se je najprej 1 leto šolala v Ljubljani, nato pa še 3 leta v Mariboru. Njen prvi delovni dan je bil v letu 1951, ko je nastopila službo na porodniškem oddelku na Ptuju. V Ormož je prišla leta 1955 in v Zdravstvenem domu Ormož ostala do upokojitve leta 1989. V Ormožu je delala v splošni ambulanti in je veliko časa preživela z dr. Jurijem Čarfom.

V Ormož ni prišla z "lahkim srcem", saj ji je bilo delo na porodniškem oddelku bolj všeč. Zato jo je bilo strah. Čakalo jo je namreč veliko administracije in drugačno delo, kot ga je bila vajena. Njena naloga medicinske sestre je bila v nudenju pomoči zdravniku, v skrbi za administracijo, za povoje in zdravila ter za obračune in statistična poročila.

Gospa Potočnik nam je povedala, da so ljudje še kar zaupali zdravnikom. So se pa veliko posluževali tudi domačih zdravil, na primer žganja in obkladkov iz domačega kisa.

Gospa Angelca se je, tako kot že naše predhodne sogovornice, spomnila, da so nekoč večkrat uporabljali igle, brizge, pincete in škarje – bile so torej za večkratno uporabo. Danes se vse to uporablja samo enkrat.

Povedala nam je tudi zanimivo zgodbo o dr. Čarfu. Le-ta je stanoval v istem bloku kot nek živinozdravnik. Neko noč je prišel do njega moški češ, naj pride pomagat pri porodu. Dr. Čarf seveda gre za njim in potem prideta v hlev ter tam najdeta žival, ki bo kotila. Dr. Čarf se je tako zaradi zamenjave z živinozdravnikom (moški, ki je prišel po njega, je pomotoma potrkal na njegova vrata namesto na vrata živinozdravnika) znašel pri rojevanju živali in ne človeka.

⁴⁹ Pogovor z nekdanjo medicinsko sestro gospo Angelco Potočnik iz Ormoža, 1. julij 2004.

Gospa Angelca Potočnik nam je povedala, da je z velikim veseljem opravljala svoj poklic in ji ni bilo nikoli žal, da se je zanj odločila. Je pa bilo delo marsikdaj naporno, saj je 8 let vsak drugi dan preživela v nočni izmeni.

2. 2. 3. 5 Pogovor z Marijo Lah⁵⁰

Obiskali smo gospo Marijo Lah, ki že od leta 1970 opravlja delo medicinske sestre – zobozdravstvene asistentke v Zdravstvenem domu Ormož. Povedala nam je, da se je za svoj poklic šolala 4 leta v Mariboru. V šoli je morala opraviti veliko prakse, zato je ni bilo strah njenega nastopa dela. Njeno prvo službeno mesto je bilo v zobni ambulanti v Središču ob Dravi, v kateri je delala 3 leta. To je bila ambulanta za odrasle in otroke. Prvi zobozdravnik, pri katerem je delala v Središču ob Dravi, je bil Martin Rakuša. Tam je ostala do leta 1973, ko je odšla na delovno mesto v Ormož.

V Središče ob Dravi se je vozila z vlakom, katerega odhod je bil ob 6.00 iz Ormoža. Ambulanta v Središču je bila v stavbi na današnjem Trgu talcev 4. Tam so bili v prostorih današnje krajevne skupnosti nad lekarno prostori tehničnega laboratorija in splošne ambulante. Ko je prišla v ambulanto, je morala pozimi najprej zakuriti v peč in vse pripraviti za nov delovni dan. Nato je počakala na zobozdravnika.

Naloga zobozdravstvene asistentke je bila v nujenju pomoči zobozdravniku in v vodenju evidence naročil ter kartoteke.

Gospa Marija nam je povedala, da so bile nekoč razmere v zobozdravstvu zelo slabe, saj ni bilo preventive. Zobozdravniki so se vozili tudi na dom k nepokretnim bolnikom. Bolniki so zobozdravnikom sicer zaupali, vendar so poskušali zobobol ublažiti tudi s kakšnimi domačimi sredstvi, na primer z žganjem ali s česnom. Pogosto pa so uporabljali tudi aspirin, ki so si ga potisnili v boleči zob.

⁵⁰ Pogovor z zobozdravstveno asistentko gospo Marijo Lah iz Ormoža, 29. junij 2004.

Izvedeli smo, da so nekoč tudi v zobozdravstvu uporabljali brizge in igle, ki so bile za večkratno uporabo in so jih prekuhávali. Uporabljali so tudi stoječe vrtalnike, ki so se poganjali z nogo. Osnovni pripomoček pa so predstavljali: malo ogledalce, pinceta⁵¹ in sonda⁵².

Gospa Marija nam je povedala, da delo zobozdravnika ni bilo vedno prijetno, saj so se srečevali s številnimi različnimi primeri. Tako smo izvedeli, da je nekoč prišla v zobno ambulanto ženska, ki je komaj odpirala usta in jedla. Vse zobe je namreč imela popolnoma gnile, ličnice pa prilepljene na zobe zaradi številnih vnetij. Najprej so ji populili vse zobe in jo potem poslali na operacijo, s katero so ji ličnice odstranili z dlesni. Na koncu so ji izdelali protezo.

Gospa Marija Lah je dolga leta delala v Ormožu, z zobozdravnikom pa se je vozila tudi v okoliške ambulante pri Tomažu, Miklavžu, v Ivanjkevcih in Podgorcih. Dolga leta je delala z dr. Dragoljubom Zagoričnikom, spomnila pa se je še drugih zobozdravnikov, ki so delali v Zdravstvenem domu Ormož, in sicer: dr. Hribarja, dr. Blagoviča, dr. Miliča Jovanoviča, dr. Radoša, dr. Božene Sivec Blagaič, dr. Miličiča, dr. Tota, dr. Habjaniča, dr. Šimonka, dr. Keretičeve, dr. Bojanoviča in drugih.

Pogovor z zobozdravstveno asistentko gospo Marijo Lah iz Ormoža.

Foto: Leon Antolič, 29. junij 2004.

⁵¹ Pinceta je manjša kovinska priprava iz dveh vzporednih krakov, ki se uporablja za prijemanje česa drobnega. (Slovar slovenskega knjižnega jezika v računalniški obliki.)

⁵² Sonda je paličica ali cevka, ki se uporablja pri preiskovanju ali zdravljenju telesnih votlin, ran. (Slovar slovenskega knjižnega jezika v računalniški obliki.)

2. 2. 3. 6 Pogovor s Konradom Žuncem⁵³

Obiskali smo gospoda Konrada Žunca, ki je dolga leta opravljal delo šoferja in avtomehanika Rešilne postaje Ormož, ki je bila ustanovljena leta 1947⁵⁴. Povedal nam je, da je delal na terenu. Opravljal je prevoz bolnikov, jim nudil tudi prvo pomoč, če je bilo potrebno, na teren pa je vozil tudi zdravnike, sestre in babice.

Povedal nam je, da je v avtomobilu vedno imel povoje, pripomočke za imobilizacijo, ki so bili izdelani tudi iz žice in ostale pripomočke.

Kot zanimivost nam je povedal, da je večkrat vozil tudi nosečnice v ptujsko bolnišnico in nekatere so mu otroka rodile že v avtu.

Gospod Žunec nam je povedal tudi žalosten primer matere, ki je pozimi dala svojega otroka v pečico češ, da se bo malo ogrel. Otrok je zaradi tega umrl.

Iz pogovora s sedanjimi in nekdanjimi delavci v zdravstvu smo ugotovili, da so bile zdravstvene razmere na območju Ormoža po letu 1960 drugačne kot danes. Primanjkovalo je zdravnikov, zobozdravnikov, medicinskih sester in ostalega zdravstvenega osebja. Vsi, s katerimi smo se pogovarjali, pa so kljub težavnim razmeram delali z velikim veseljem. Uspehi pri zdravljenju različnih bolezni in zaupanje bolnikov sta jim dajala energijo za premagovanje različnih težav.

⁵³ Pogovor z nekdanjim reševalcem gospodom Konradom Žuncem, 1. julij 2004.

⁵⁴ Podatek o ustanovitvi Rešilne postaje Ormož je zapisan v: Zgodovinski arhiv Ptuj, Rokopisna zbirka, Kronika mesta Ormoža, R-70, str. 114.

3. SKLEP

Naj na koncu poudarimo nekatere temeljne ugotovitve, do katerih smo prišli pri svojem raziskovalnem delu, ki je potekalo od 28. junija do 2. julija 2004 v Ormožu.

Ugotovili smo, da so v drugi polovici 20. stoletja (po letu 1960) v Ormožu delovale tri pomembne zdravstvene ustanove, in sicer: psihiatrična bolnišnica, zdravstveni dom in lekarna. V teh ustanovah so delovali zdravstveni delavci, ki so nudili zdravstveno oskrbo prebivalstvu na ormoškem območju. Z nekaterimi izmed njih smo se tudi pogovarjali in obudili spomine na njihove izkušnje.

Izvedeli smo, da je bil psihiatrični oddelek v Ormožu ustanovljen 1. oktobra 1966 kot sestavni del ptujske bolnišnice z nalogo, da nudi psihiatrično oskrbo in zdravljenje prebivalstvu ožjega ormoškega in ptujskega področja, delu bistriškega in gornjeradgonskega območja, Ljutomera z okolico in Prekmurja. Psihiatrični oddelek je bil ustanovljen s 120 posteljami, ob ustanovitvi pa je bilo v njem zaposlenih 82 delavcev. Prvi predstojnik psihiatričnega oddelka je bil dr. Zvone Lamovec, dr. Milan Mozetich je vlogo predstojnika prevzel leta 1970 in je na tem mestu ostal do leta 1971, 1. maja 1971 je predstojnik oddelka in direktor ormoške bolnišnice postal mag. Marjan Pregl, dr. med., specialist nevropsihiater, ki je to vlogo opravljal do 19. aprila 2000, od 1. junija 2000 do 14. junija 2001 je opravljal vlogo v. d. direktorja dr. August Đarmati, od 1. junija 2000 do 14. junija 2001 je opravljal vlogo v. d. strokovnega direktorja Matej Kravos, dr. med., spec. psihiater, od 14. junija 2001 dalje vlogo direktorice zavoda opravlja Majda Keček, višja medicinska sestra in univ. dipl. org. dela, od 17. januarja 2002 vlogo strokovnega direktorja opravlja Matej Kravos, dr. med., spec. psihiater.

Ugotovili smo, da je novembra 1963 potekalo odprtje paviljonske zgradbe – starega dela Zdravstvenega doma Ormož. Po odprtju so bile v starem delu zdravstvenega doma nameščene splošne ambulate in laboratorij. Zaradi prostorske stiske so konec 70. let 20. stoletja pričeli graditi novi del, katerega odprtje je potekalo 27. aprila 1980.

Zdravstveni dom je dolga leta vodil dr. Jurij Čarf, danes pa ga vodi dr. Vesna Mele.

Ker smo se pri svojem raziskovanju velikokrat srečali z imenom dr. Jurija Čarfa, smo obiskali tudi njegovo hčerko, dr. Majdo Korpar, in se z njo pogovorili o njenem očetu. Izvedeli smo, da je v Ormožu, razen prekinitev v času druge svetovne vojne, služboval polnih 50 let (1930–1980). Za svoje bolnike je skrbel z vso predanostjo in vestnostjo. Zato je bil med ljudmi tudi tako priljubljen. Bil je pravi družinski zdravnik, ki je zdravil različne generacije bolnikov – od otrok, do mladine in starejših.

Ker je v Ormožu v omenjenem obdobju delovala tudi lekarna, smo se pogovarjali z nekdanjo diplomirano farmacevtko, ki nam je povedala, da so večino zdravil izdelovali kar sami v lekarni. To so bili zlasti razni sirupi, mazila, praški in svečke. Ljudje so velikokrat prišli v lekarno po zdravila tudi brez recepta.

Ker smo se pogovarjali tudi z nekaterimi sedanjimi in bivšimi delavci v zdravstvenih ustanovah, smo izvedeli, da je bilo njihovo delo nekoč napornejše in zahtevnejše. Tu moramo poudariti zlasti delo na terenu, saj takrat še ni bilo na voljo veliko avtomobilov – vozili so se v glavnem s kolesi in z vozovi ali pa hodili peš. Ker smo se pogovarjali tudi z nekdanjima medicinskima sestrama-babicama, smo izvedeli, da so na terenu babice delovale do leta 1968. Njihova osnovna skrb je bila nega matere in novorojenega otroka. Po omenjenem letu pa je bilo njihovo delo združeno v delu patronažne sestre, tako so morale poskrbeti za vse bolnike na terenu – od novorojenčkov do starejših ljudi.

Izvedeli smo tudi, da so v 60. letih 20. stoletja zlasti na območju Tomaža novorojenčke še trdo povijali s povoji. Povili so ga kot štručko, ki ni mogla brcati in se premikati, ampak samo mirno ležati po več ur. Menda so to delali zato, da bi bilo otrokom toplo in da bi imeli ravne noge. Tako poviti otroci so pogosto dobili izpuščaje in rdečo kožo.

Naši informatorji so se spomnili tudi predmetov, ki so jih nekoč v zdravstvu uporabljali večkrat, danes pa so namenjeni samo enkratni uporabi – igle, brizge, pincete, škarje ... Da so dosegli njihovo sterilnost, so ji sami prekuhávali. Povedali pa so nam tudi, da so bolniki sicer zaupali zdravnikom. Vendar so pogosto uporabljali tudi razna domača zdravila (žganje, domači kis, razna zelišča – kamilico, žajbelj...). Šele ko omenjeno ni pomagalo, so obiskali zdravnika.

Naše proučevanje zdravstvenih razmer na ormoškem območju po letu 1960 je temeljilo na delu s pisnimi in ustnimi viri. Ugotovili smo nekaj temeljnih podatkov o delovanju tedanjih zdravstvenih delavcev in ustanov. Vse naše ugotovitve pa bo treba še dopolniti in tako zaokrožiti sliko obravnavane tematike. Morda bomo to storili že naslednje leto. Do takrat pa naj velja naš že stari pregovor: "*Zdravje je naše največje bogastvo.*"

4. VIRI IN LITERATURA

Pisni in ustni viri

1. Zgodovinski arhiv Ptuj, Zapisniki skupnih sej obeh zborov Občinskega ljudskega odbora Ormož 1961–1963.
2. Zgodovinski arhiv Ptuj, Rokopisna zbirka, kronika mesta Ormoža, R–70.
3. Tednik, 18. oktober 1963.
4. Ustni viri:
 - Marija Caf, medicinska sestra-babica, rojena leta 1940, pogovor: 29. junij 2004;
 - Mira Frangež, glavna medicinska sestra v Zdravstvenem domu Ormož, pogovor: 6. junij 2004;
 - Anica Geč, višja medicinska sestra, rojena leta 1945, pogovor: 1. julij 2004;
 - Pavla Ivanuša, diplomirana farmacevtka, rojena leta 1936, pogovor: 29. junij 2004;
 - Dr. Majda Korpar, pogovor: 30. junij 2004;
 - Majda Keček, direktorica Psihiatrične bolnišnice Ormož, pogovor: 30. junij 2004;
 - Marija Lah, medicinska sestra-zobozdravstvena asistentka, rojena leta 1949, pogovor: 29. junij 2004;
 - Marta Peršak, medicinska sestra-babica, rojena leta 1941, pogovor: 30. junij 2004;
 - Angelca Potočnik, medicinska sestra, rojena leta 1932, pogovor: 1. julij 2004;
 - Cilka Špindler, medicinska sestra, rojena leta 1952, pogovor: 28. junij 2004;
 - Konrad Žunec, reševalec, rojen leta 1918, pogovor: 1. julij 2004.

Literatura

1. Psihiatrična bolnišnica Ormož, v: Iz zgodovine za prihodnost, Razvoj psihiatrične nege v Sloveniji, Ljubljana, 1999, str. 155–175.
2. Naša bolnišnica, Zbornik JZ Psihiatrične bolnišnice Ormož, Ormož, 2003.
3. Naša bolnišnica, Zbornik JZ Psihiatrične bolnišnice Ormož, Ormož, 2004.

Zdravstvene razmere na ormoškem območju v drugi polovici 20. stoletja (po letu 1960)

Bilten mladinskega raziskovalnega tabora – Ormož 2004

Založil: Rdeči križ Slovenije Območno združenje Ormož

Zanj: Majda Keček

Besedilo: Zdenka Plejnšek, PMP, OE Ormož

Oblikovanje in računalniška priprava biltena: Zdenka Plejnšek, PMP, OE Ormož

Lektoriranje: Nadica Granduč

Fotografije: Zdenka Plejnšek, Leon Antolič, Arhiv Zdravstvenega doma Ormož, iz fototeke etnološkega oddelka PMP, OE Ormož, iz zbirk privatnih zbiralcev

Razmnoževanje: Rdeči križ Slovenije Območno združenje Ormož

Naklada: 200 izvodov